

AGRAARIKÖYHYHDEN MUISTOT NYKYHETKESSÄ

Tarkastelen artikkelissani, miten agraariköyhyyden kokemus eli ja elää edelleen sen kokeneiden ihmisten kertomuksissa ja muistelupuheessa. Miten agraariköyhyyttä hahmotetaan nykyisestä perspektiivistä käsin? Miten köyhyys, jota koettiin aikana ennen tulonjakoon perustuvaa sosiaaliturvaa, mielletään hyvinvointivaltiossa puoli vuosisataa myöhemmin? Millaisen näkökulman suomalainen nyky-yhteiskunta saa niiltä, jotka kokivat agraariköyhyyttä? Selittääkö köyhä tausta ihmisen nykyistä ajattelutapaa?

Nykyaikaisissa köyhyytutkimuksissa puhutaan kolmenlaisesta köyhyydestä: *absoluuttisesta* ja *suhteellisesta köyhyydestä* sekä *suhteellisesta deprivaatista*. Absoluuttinen köyhyys merkitsee sitä, että köyhät eivät kykene tyydyttämään edes perustarpeitaan. Suhteellisen köyhyyden käsitteellä tarkoitetaan köyhyyttä suhteessa jonkin yhteiskunnan tai yhteisön yleiseen varallisuuteen. Kysymys on siis tavaroiden ja muiden hyödykkeiden sekä palvelujen jakautumisesta yhteiskunnassa. Suhteellisen köyhyyden käsite ottaa huomioon, kuten myös absoluuttisen köyhyyden käsite, ennen kaikkea ihmisten taloudelliset resurssit (Heikkilä 1990, 16). Suhteellinen deprivatio on puutteellista kykyä päästä osalliseksi yhteiskunnassa tyypillisinä pidetyistä elämäntyyleistä (Townsend 1979, 31): ”Yksilöiden, perheiden ja ryhmien voidaan sanoa olevan köyhiä, kun heillä ei ole resursseja, joilla hankkia sellaiset ruokavaliot, osallistua sellaisiin aktiviteetteihin ja omata sellaiset elinolot ja mukavuudet, jotka ovat tavanomaisia tai ainakin laajasti hyväksytyjä yhteiskunnassa, johon he kuuluvat.” Köyhyyttä onkin mahdollista tarkastella ottamatta huomioon ympäröivää yhteiskuntaa, jossa sitä esiintyy (Uusitalo 1988, 40).

Kun katsoo köyhyyden yleistä kuvaa viimeksi kuluneiden sadan vuoden ajalta, on se ilmiönä monimutkaistunut sekä tutkimuksen tasolla että fyysisenä kokemuksena. Suomalaisen hyvinvointivaltion historiassa absoluuttinen köyhyys liitetään perinteisesti esiteolliselle ja teollistumisen al-

kuaijojen yhteiskunnalle ominaiseen laajamittaiseen massaköyhyyteen.¹ Absoluuttinen köyhyys koskettikin ennen kaikkea maamme tilatonta väestöä (Raunio 1998, 93). Modernisaatioajattelu on kuitenkin tuonut mukanaan useita, vanhaa agraarista yhteiskuntaa koskevia yleistyksiä ja sitä kautta vääristymiä, joita pyrin seuraavassa erittelemään.

Ensinnäkin kaikki maaseudulla ennen viime vuosisadan puoltaväliä asuneet eivät olleet köyhiä. Köyhyyttä ei automaattisesti voi rinnastaa maalaisuuteen tai maalaismaiseen elämäntapaan, sillä myös kaupungeissa koettiin ajoittaista puutetta. Lisäksi maaseutu,² jossa vielä 1960-luvulle tultaessa asui suurin osa suomalaisista, ei ollut sisäisesti homogeeninen alue tai ”yhteiskunta”, vaan eri puolilla Suomea taloudellinen vaurastuminen tapahtui eri tahdissa. Maaseudun yhteisöihin liittyi myös epätasa-arvoisuuden, ristiriitaisuuden ja vallan elementtejä, jotka takasivat tai estivät siellä asuvien sosiaalista liikkumista yhteisön ja isommassa mittakaavassa yhteiskunnan sisällä (ks. Holmila 2001, 81–83). Toiseksi Suomen kaupungistuminen käynnistyi suhteellisen myöhään ja maalaismainen elämäntapa, esimerkiksi siipikarjan pito, oli pitkään kaupungeja edeltäneissä kauppaloissa ja asutustajamissa varsin tavallista. Maaseudun ja kaupunkien rinnastaminen on siis jossain määrin problemaattista, sillä esimerkiksi 1940-luvulla maaseudulla oli teollista toimintaa ja kaupungeissa maaseutumaisia elämisen ja toimeentulon muotoja. Tämän lisäksi näiden kahden välillä oli tiivis vuorovaiku-

¹Historiankirjoituksella on yleensä taipumus nähdä suomalaisen maalaisköyhyyden keskittyneen ennen kaikkea 1800-luvun lopun suuriin nälkävuosiin ja 1930-luvun pula-aikaan (ks. Häkkinen & al. 1991).

²Tietysti jo itsessään termi ”maaseutu” yksikkömuodossaan sisältää oletuksen, että kysymys on homogeenisesta ilmiöstä, toisin kuin kaupunkien kohdalla. Oikeastaan pitäisikin puhua maaseuduista.

tus, jossa ideoita ja vaikutteita vaihdettiin puolin ja toisin.

Yksi tunnusomainen piirre suomalaiselle maalaisköyhyydelle oli sen ylisukupolvisuus (ks. Haatanen 1981, 135). Tätä voi tulkita niin, että sen lisäksi, että köyhyys fyysisenä olotilana ”periytyi”, on suhtautuminen köyhyyteen voinut olla varsin muuttumatonta vuosikymmenten, jopa vuosisatojen ajan. Jos köyhyys oli ylisukupolvista ja Raimo Parikan (1994, 85) tulkinnan mukaan kulttuurisesti opittu tapa elää, voisi ajatella, että köyhyyteen liitetyt arviot, asenteet ja merkityksenannot ovat pitkällä aikavälillä itsessään tuottaneet köyhyyttä.³ Onko mentaliteetti siis muovannut fyysisistä oloilaa eikä toisin päin? Tämä kysymys – toiminnan ja ajattelun välinen suhde – tuskin koskaan saa lopullista ratkaisua, mutta on oivallinen esimerkki valaisemaan sitä seikkaa, miten ajattelu voi tuottaa tapoja olla maailmassa.⁴

TULKINTAKEHYS

Analyysini perustuu 22 omaelämäkerran⁵ läpikäymiseen. Etsin aineistostani kuvauksia agraariköyhyyden ja kirjoitushetken, 1990-luvun alun, välisistä jännitteistä. Kirjoittajat ovat syntyneet vuosien 1901 ja 1938 välillä. He ovat kotoisin eri puolelta Suomea ja edustavat kirjoitushetkellä eri sosioekonomisia taustoja. Köyhyys, josta kirjoitetaan ja jota tarkastelen, ajoittuu aikaan ennen toista maailmansotaa. Nimitän tätä köyhyyttä agraariköyhyydeksi, koska sekä maaseudulla että usein myös kirkonkylissä ym. asutuskeskuksissa vallitsi 1950-luvulle saakka varsin maalaismainen elämäntyyli. Samanaikaisesti viitataan agraariköy-

³Tähän arvioon pyrkii ilmeisesti myös kirjailija Väinö Linna ”Täällä Pohjantähden alla” -trilogiassaan Preeti Leppäsessä: vaatimaton, hieman yksinkertainen ja passiivinen muonamies, joka ei suuria elämältään tavoittele. Preeti Leppäsen hahmo on tosin poikkeus Linnan romaanien henkilöistä, sillä yleensä kirjailija esittää maatyöläiset selväjärkinä ja harkintakykyisinä henkilöinä.

⁴Tämän kysymyksen ekspertti lienee Pierre Bourdieu habitus-käsitteellään.

⁵Satasärmäinen nainen -aineisto vuodelta 1991 ja Eläköön mies -aineisto vuodelta 1993, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kansanrunousarkisto. Olen aineistostaattien kohdalla häivyttänyt kaikki tunniste-tiedot kirjoittajista.

hyden käsitteellä aikaan ennen kattavaa, valtiolista sosiaaliturvaa ja teen eron nykyisin Suomesa vallitseviin köyhyyden muotoihin. Elämäkerta-aineistoni on pieni eikä sen perusteella voi tehdä kovin pitkälle meneviä yleistyksiä köyhyyttä kokeneiden ihmisten ajattelusta. Aineisto on kuitenkin oivallinen tapausanalyysin tekoon. Pyrin analyysissäni konstruoimaan agraariköyhyyden sisältöjä siten, että ne edustavat ideaaliajattelua, toisin sanoen esittämäni johtopäätökset eivät esiinny puhtaina tai tyhjentävästi kaikkien agraariköyhyyttä kokeneiden ihmisten mielikuvissa. Ne ovat suuntaa antavia, mahdollisia tapoja hahmottaa yhteiskunnallinen muutos yksilön kokema-

Omaelämäkertojen pääfunktio ei ole ollut tuottaa köyhyyshäilyä lukijalle, vaan köyhyysaihelmat lomittuvat muuhun elämäntapaan ja -kokemukseen. Kirjoittajien köyhyyshäilyt ja -maininnat voidaan sijoittaa elämäntapallisesti ajatellen kahteen kategoriaan. Köyhyys ja puute kuvataan kirjoituksissa 1) intensiivisesti ja elämäkerran päätteemana ja 2) keran koettuna asioiden olotilana, joka ei suuremmin paina mieltä enää kirjoitushetkellä. Köyhyyden painotukset kirjoituksissa noudattelevat kutakuinkin henkilöiden varallisuustasoa: siinä, missä eteläpohjalainen perhe kituutteli talvesta toiseen kädestä suuhun ja lähettäen jälkikasvun maalaistaloon töihin, joutui hämäläinen perhe metsätyömiehen isän ajoittaisten työttömyyskausien sattuessa vaihtamaan asuntoa ja paikkakuntaa, näkemään nälkää ja kerjäämään.

Koska käsitteet köyhyys ja puute ovat käytännössä limittäisiä ja toisistaan vaikeasti erotettavissa, en ole lukumääräisesti ryhtynyt laskemaan, kuinka moni kirjoittajista koki puutetta ja kuinka moni köyhyyttä. Oleellista on huomata ilmiön monisyisyys, se että köyhyydessä on sisäisiä eroja. Köyhyyden määritelmä on viime kädessä kirjoittajien itsensä, eli näkökulma köyhyyteen on subjektiivinen (subjektiivisesta lähestymistavasta ks. Ritakallio 1994, 170). Agraarisen määritelmä on puolestaan minun. Viitataan sillä kirjoittajien taustaan, sillä jokainen heistä on syntynyt ja kasvanut maalaismaaisessa yhteisössä ennen 1960-lukua.

TEOREETTISIA LINJANVETOJA

Lähestyn agraariköyhyyttä kognitiivismin luomasta viitekehystä käsin. Sen mukaan mieli

ohjaa aistein tapahtuvaa havainnointia (Anderson 2000, 10–12)⁶ Kognitivismi on kiinnostunut ennen kaikkea *tiedon prosesseista*: miten ihminen saa tietoa, miten hän käsittelee sitä ja miten tieto mahdollisesti muokkaa ihmisen persoonaa. Tietämiseen kuuluu myös se, miten ihminen kokee asiat, toisin sanoen miltä asiat tuntuvat. Avainkäsite tiedon prosessien tutkimisessa on *representaatio* eli *tietoesitys*. (Saariluoma 2001, 42.)

Mentaaliset ja kulttuuriset tietoesitykset eivät kuitenkaan tietoteoreettisesti ajateltuna aina ole tietoa, vaan ne voivat usein sisältää jopa virheellisiä otaksunia.⁷ Kysymys onkin ennen kaikkea uskomusjoukosta tai uskomusten järjestelmästä, joita jokaisella ihmisellä on. Representaatioista voidaan tutkia niiden sisältöä tai sisällön rakentumista ja dynamiikkaa. Toinen avainkäsite tiedon prosessoinnin tutkimisessa on toimija. Representaatioita ei ole ilman sitä tuottavaa ihmistä. (Saariluoma 2001, 42–44.) Ihmiselle on kuitenkin ominaista se, että hän jakaa tietoesitykset muiden ihmisten kanssa. Tällöin puhutaan jaetusta merkitysjärjestelmästä, ts. kulttuurisista malleista. Tutkijan kannalta käytännössä kysymys on siitä, miten tietoesitykset tulevat prosessoitaviksi kulttuurisin keinoin ja miten ne käytännössä ilmenevät (Kamppinen & al. 2001, 175).

Yksi tällainen kulttuurinen keino ilmaista tietoa ja sen järjestymistä on muistitieto. Vaikka muistamisessa on kysymys menneisyyttä koskevista tulkinnoista ja näkemyksistä, se ei ole sama kuin menneisyys. Muisti valikoi, muokkaa ja muuntaa tallentamaansa aineistoa, ja siihen vaikuttavat myöhemmät tapahtumat ja yhteisöllisesti hyväksytyt menneisyyden tulkinnot (Korkiakangas 1999, 164–170). Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että menneisyyteen ei ole enää mahdollisuutta päästä. Se, mitä muistetaan, muis-

⁶Kognitivismin läpimurto tapahtui 1950- ja 1960-luvun Yhdysvalloissa, jossa siihen asti paradigmana vaikuttanut behaviorismi sai väistyä. Siinä, missä behavioristi käsitti ihmisen palkintojen ja rangaistuksien mukaan ohjautuvaksi oppimiskoneeksi, kognitivisti näki ihmisessä aktiivisen tiedon käsitelijän.

⁷Vielä sata vuotta sitten köyhyys ja sen ulkoiset merkit, kuten likaisuus ja ruskettuneisuus, saattoivat maatyöläisille edustaa moraalista ylemmyyttä, kun yhteiskunnan eliitille ne olivat merkkejä moraalisen rapion (Apo 1995, 166–169). Tässäkin on kysymys uskomusjärjestelmästä, joka on kantajilleen ”tietoa”.

tetaan nykyisyyden ehdoilla ja ihmisen tämän hetken tarpeita silmällä pitäen.

Tämän analyysin keskiössä ovat informanttini, siis toimijat, joiden agraariköyhyyttä koskevia tietorakenteita purkamalla saadaan uutta tietoa siitä, mitä köyhyys heille merkitsee/merkitsee ja minäkäläisen sosiaalisen todellisuuden ehdoilla merkitysjärjestelmiä ylläpidetään. Lähestyn agraariköyhyyden kulttuurisia merkityksiä rakenteina, jotka muuttuvat jatkuvasti. Analyysini on siis samalla historiallista sosiologiaa. Tutkimuksen kohteena ovat konkreettiset prosessit historialliseen kontekstiin sidottuina (historiallisesta sosiologiasta ks. Ruonavaara 1995).

AGRAARIKÖYHYDESTÄ KULUTTAMISEEN

Käytännössä suomalaisen hyvinvoinnin vallankumous tapahtui vasta toisen maailmansodan jälkeen, jolloin elintason luonne muuttui. Taloudellisen kasvun myötä ongelmat eivät kuitenkaan hävinneet, sillä maaseudulla oli edelleen joko tilattoman väestön tai pientilallisuuden ongelma. Sekatyömiessperheet elivät isien satunnaisten metsä-, pelto-, uitto- ja rakennustöiden sekä äidin pienen perunamaan turvin. Kansantalouden kohentuessa köyhyyden luonne muuttui ja sen painopiste keskittyi Suomen itä- ja pohjoisosiin. Köyhyyttä, ennen kaikkea kausiluonteista, kuitenkin esiintyi, mutta siitä tuli entistä pienemmän ihmisjoukon kokemus.⁸

Taloudellisen muutoksen lisäksi yhteiskunta muuttui myös henkisellä tasolla, sillä kansansivistys parani ja ihmisten maailmankuva laajeni. Työläisperheissä, joissa kansantalouden hedelmiä voitiin nauttia, muutos näkyi selvimmin kuluksien kasvuna. Pyhäpöytä ja kengät kauppoista ostettuina yleistyivät ja muotia alettiin seurata tarkemmin. Myös ravinto monipuolistui, sillä lihan käyttö yleistyi, mahdollisuudet työpaikkaruokailuun ja parempaan ilta-ateriaan kohenutuivat. (Urponen 1994, 189–190.)

Massakulutuksesta ei kuitenkaan kyseisenä aikana voi puhua, ja ostoksia tehtäessä harkittiin

⁸Tämä ajanjakso, aika 1940-luvun lopulta eteenpäin, vaikuttaisi olevan se tutkimuksellinen rajapyykki, johon suomalaiset agraariköyhyyttä sivuavat tutkimukset päättyvät. Onko tämän ajattelun taustalla se oletus, että vanhakantainen maaseutupauperismi katosi kertaheitolla ja tilalle tuli ”modernia” huono-osaisuutta?

yhä tarkkaan, mihin oli varaa ja mihin ei. Tekniset innovaatiot rantautuivat ensin kaupunkeihin, myöhemmin maaseudulle ja sen elinkeinoihin. Sekä määrällisen että laadullisen kulutuksen osalta kaupungit ja asutuskeskukset kulkivat maaseutua edellä. Kaupungeissa juustot ja lihajalosteet alkoivat 1930-luvun alun pulavuosien jälkeen olla lähes kaikkien sosiaaliluokkien ruokapöydissä, kun maalla perunat ja jauhot säilyttivät yhä valta-asemansa (Heinonen 1999, 84–85).

Materiaalisen hyvinvoinnin valtaisa kasvu yhden sukupolven aikana on jättänyt jälkensä kirjoittajiin. Kirjoitushetkellä agraariköyhyys ilmaistaan omissa kulutustottumuksissa. Omaa nykyistä kulutusta selitetään lapsuuden ja varhaisaikuisuuden köyhyyskokemuksilla.

”Myös taloudellinen tarkkuus on peruja köyhyyteni ajoilta. Olen ollut huono ostamaan sellaista tavaraa, jota en välttämättä tarvitse. Koko hyvinvointini ajan minulla on ollut sellainen mielikuva, että pidä varasi, ettet enää putoa sinne köyhyyden syväriin ja olen säästänyt hyvinäkin aikoina rahaa, pahan päivän varalle.”

Esimerkki sisältää myös moraalisen opetuksen: se, joka tuhlaa, joutuu ennen pitkää perikatoon. Säästäväisyys ja niukasti eläminen ovat hyväksi todettuja elämäkäytänteitä, eivätkä ne ole vanhentuneet vuosikymmenten saatossa ja niitä suositellaan jopa muille:

”Tämä lamakin on helppo kestää, kun olen pitänyt varani hyvinä aikoina. Vähemmän olisi ihmisiä velkaloukussa, jos olisivat hyvinä aikoina ajatelleet, että voi tulla huonokin aika.”

Tämä maailmankatsomuksellinen periaate tuntuu istuvan lujassa jälleenrakennuksen kokeneissa ihmisissä. Mässäilyä, lainalla elämistä ja yletöntä kulutusta paheksutaan, ja konkurssin kokeneet saavat oikeastaan syyttää itseään taloudellisesta ahdingosta.

”Nyt sen uskoin. Velalla monet mälläsivät. Minulle sellainen ei olisi tullut mieleenkään. Onneksi siinä asias olen miehen kanssa samalla linjalla.”

Kirjoittajille tutut entisaikojen kausityöttömyydet, pulavuodet ja sadon menetykset ovat ilmeisesti yhä tuoreessa muistissa, sillä säästöissä on aina jonkin verran markkoja – huonojen aikojen varalle. Erityistä mielihyvää antaa tunne siitä, että voisi ostaa tai hankkia melkein mitä vain, jos

haluaisi. Metsää voi keittiön ikkunasta katsottuna olla lähes sata hehtaaria, mutta ”törsäämään ei passaa ruveta”. Lainan kanssa eläminen mielletään liialliseksi kuluttamiseksi. Lainat tuntuvat tuottavat erityistä mielenriesaa kirjoittajilleni. Kun lainat on viimein saatu maksetuksi, huojuetuneisuuden tunteella ei ole rajoja.

”Tarvittiin osuuksien maksamiseen lainaa ja maan ostoto lainaa, peltoala lisääntyi puolella ja rakennus lainaa ja lainaa ja lainaa loputtomiin. Ainaisena riesana se ruuan niukkuuskin vain mukana kulki, mutta myönnän että voita riitti jo jonkin verran leivälle. – – Ja siinä ravintolassa olo aikamani [20 vuotta myöhemmin] säästin ja rukoilin että velattomana saisin kuolla kun koko elämänsä sitä velkaa on saanut vetää perässään. Ja vihdoinkin 63 vuotiaana minä maksoin viimeisen velkani.”

Nykyaikana vallitsevat kulutustottumukset tuottavat jatkuvaa kulttuurishokkia kirjoittajille eikä tämä ole oikeastaan kovinkaan kummallista, jos asiaa tarkastelee talouskehityksen kannalta. Suomi on kokenut viimeksi kuluneiden sadan vuoden aikana läntisen Euroopan rajuimman BKT-kasvun yhdessä Japanin ja Ruotsin kanssa (Ales-talo & Uusitalo 1986, 250). Näistä sadasta vuodesta 50 viime vuotta ovat olleet erityisen suuren rakennemuutoksen aikaa, eikä tämä voi olla heijastumatta sen todistaneisiin ihmisiin. Kuluttamattomuudesta on pitkä matka kuluttamiseen. Nykyisistä kulutustavoista puhuessaan kirjoittajilla irtautuvat mielikuvat ja todellisuus toisistaan, sillä harva kirjoittaja mieltää itsensä kuluttajaksi. Jo sana ”kuluttaminen” saa negatiivisia konnotaatioita eikä itseä helposti mielletä kuluttajaksi, jolla tunnutaan viittaavan kulutushysterian pyöriteisiin joutuneeseen henkilöön.

Jokainen kirjoittaja on kuitenkin kuluttaja termin ensyklopedisessä merkityksessä. Nykyisiä, kirjoitushetkellä vallalla olevia kulutuskäytäntöjä kuvaillessaan kaikki vastaajat paljastuvat varsin ”tavanomaisiksi” kuluttajiksi, ei linkolamaisiksi ekokituuttajiksi.

”Tyttärien kanssa sain matkustella noissa etelän loma-kohteissa. Olihan ne kokemuksia, ja rahakin riitti vaikka tuloja ei ole kuin puhdas kansaneläke. Mutta olen niitä ihmisiä joka ei paljon ruuallansa rustaile eikä tarvitse komeita vaatteita. Huonekalutkin kelpaa kun ne ovat kelvanneet vuosikymmenetkin. Ei minulle tuota vaikeuksia elää lenkkimakkaralla ja reikäleivällä jos niikseen otetaan. Ja taas on säästöissä jokin matka mailman laidolle.”

NUUKUUS IHANTEENA

Oma kulutus mielletään niukaksi ja sillä suoras-
taan ylpeillään. Kun kulutustottumuksia tarkas-
telee lähemmin, ne ovat kuitenkin varsin tyypil-
isiä: omistusasunto, kesämökki, vuotuiset ulko-
maanmatkat ja voita leivän päällä. Voikin hyväl-
lä syyllä kysyä, mikseivät nämä ihmiset miellä it-
seään tuhlaajiksi, vaikka he kulutustottumuksil-
taan vaikuttavat olevan sellaisia siinä missä jälki-
polvetkin. Kysymys on ”halvalla elämisen taidos-
ta”, kuten yksi kirjoittaja sanoo:

”Leveää ei elämiseni nyt missään tapauksessa ole, kau-
kana siitä. Se on kuitenkin sen tasoista, johon olen
elämäni aikana tottunut ja sopii tyylilleni. Veren pe-
rintönä saamani taipumus nuukuuteen on vuosikym-
menien aikaisessa niukuudessa jalostunut halvallaelä-
misen taidoksi.”

Kysymys on taitolajista, jossa vältellään ennen
kaikkea vapaa-ajan vieton vaatimia kulutushyö-
dykkeitä. Seuraava mieskirjoittaja ei juo eikä pol-
ta, lukee kirjaston kirjoja, marjastaa omalla mö-
killä ja tekee ulkomaanmatkan ”vain” muutaman
kerran vuodessa. Vääränlaisen kuluttamisen hän
käsittää julkisen palvelun kuluttamisena (kirjastoa
lukuun ottamatta).

”Joskus aikuisikäni alussa vähän leikkimielellä sanoin
yrittäväni elää niin, että tarvitsen mahdollisimman vä-
hän lääkärin, tuomarien ja sosiaalihuollon palveluja.
Viimeksi mainittuihin palveluihin turvautuminen oli
siihen aikaan hävettävää. Tuossa elämänohjeessani olen
tähän asti melkein onnistunut pysymään. Lääkäreitä olen
tarvinnut melko harvoin, tuomaria tarvitsin vain avio-
eroasiassa ja sosiaalihuollon palveluja en ole tarvinnut
lainkaan.”

Turhaa kuluttamista on myös raaka-aineiden ja
tavaroiden hylkääminen silloin, kun niitä vielä
voisi hyödyntää.

”Kun minun lapsena ollessani loisasuntomme ruoka-
huoneen laipio putosi alas ja tuhosi kaikki ruoka-ai-
neemme, tuli minulta vedet silmiin kun katsoin TV:stä
ohjelmaa, jossa terveysviranomaiset panivat voipaketin,
maitotölkin ym roskakoriin. Aikoihin on eletty!”

Siinä, missä niukkuus oli ennen sotia vielä sään-
tö ja kuluttaminen perustui kädestä suuhun men-
netelmään, olivat ne pakon sanelemana oletetta-
vasti myös ihanteita. Vaikka yhteiskunnan vau-
rastuessa jokaisen suomalaisen kulutustottumuk-
set muuttuivat ja henkilökohtainen kulutus kas-

voi, niukkuuden ja kulutusvastaisuuden ihanteet
silti säilyivät. Siinä, missä ennen ihanne oli to-
dellisuuslähtöistä, on nykyään ihanne (ja omaku-
va) eri kuin todellisuus. Agraariköyhyyttä koke-
nut kuluttaa siinä, missä häntä nuorempi suku-
polvikin, mutta ei itse koe kuluttavansa. Niuku-
kuudella suorastaan rehvastellaan. Liiallinen ku-
luttaminen on sitä, kun ostetaan ja hankitaan ta-
varoita yms. silloin, kun niitä ei tarvita. Ideaalina
on säästäväisyyden periaate, jossa rahaa saa (ja pi-
tää) hankkia, mutta se on ohjattava suurimmak-
si osaksi pankkitilille, ei käytettäväksi.

Nuukuus on yhä hyve ja sillä ylpeillään huu-
morin, jopa itseironian keinoin:

”Jotakin hyvää meissä sentään löytyy. Velattomia olem-
me, kulutuskin smetanalohia, ranskalaisella kermalla
höystettyjä lihamurekkeitä lukuun ottamatta suhteelli-
sen kohtuullista. Emme ole tehneet yhtään etelän mat-
kaa. Poria kauemmas ei vaimoni kotimaatakaan tunne.
Vaan silti elämme muka ihmisinä.”

Kirjoittaja tuo esiin yhteiskunnassa kirjoitushet-
kellä vallitsevat odotukset kuluttamiselle: hyvää,
rasvainen ruoka ja ulkomaanmatkat. Nämä näh-
dään ihmisyyden mittoina, mutta vaikka kirjoit-
taja ei matkustele ”etelän maissa”, tuntee hän
olonsa mukavaksi.

NYKYISYYS HYÖKKÄÄ, MENNEISYYS PUOLUSTAUTUU

Omaelämäkertojen valossa nykyköyhät jakaantu-
vat kahteen kategoriaan: hyviin ja huonoihin köy-
hiin. Hyviä ovat ne, jotka ovat tahtomattaan jou-
tuneet työttömiksi. Huonoja ovat ne, jotka omaa
laiskuuttaan eivät hakeudu töihin, vaan nauttivat
valtiovallan heille suomista sosiaaliavustuksista
tuntematta huonoa omaatuntoa avustuksesta.
Köyhien kategorisoiminen hyviin ja huonoihin
on vähintäänkin vuosisata sitten syntynyttä, köy-
hyyteen liittyvää kulttuurista tietoa, sillä esimer-
kiksi virallisen sosiaalipolitiikan perinteisiin kuu-
lui alun alkaen alempien kansanluokkien luokit-
telu moraalisiin perusteisiin. ”Ensiksikin oli kun-
nollisia työläisiä ja ’hyviä köyhiä’, joita tuli hädän
hetkellä auttaa. Toisessa ääripäässä olivat juopot,
irtolaiset ja muut, jotka olivat itse syyppäitä kur-
juuteensa. Joissain näiden ääriryhmien välissä oli-
vat sitten ne, jotka vielä kannatti yrittää pelastaa,
jotka ehkä voitiin johdattaa kunnolliseen elä-
mään” (Rahikainen 1991, 48).

Omaelämäkerroissa nykymenoa verrataan entisaikoihin ja – yllättävää kyllä – jälkimmäinen vie voiton. Ilman sitä raatamista, kamppailua ja ainaista puutetta minä ei olisi minä. Köyhyys nähdään minuuden jalostajana, joka luo moraalista ylemmydentunnetta suhteessa nuorempiin sukupolviin. Kysymys on ”toissijaisesta hyödystä”, jota agraariköyhyyden kokemus on kuin vahingossa tuottanut (Goffman 1963, 10–11). Nyky-yhteiskunta näyttää raadollisena paikkana, josta entisaikojen raatamisen kautta koettu yhteistyö ja siitä johtuva välittäminen puuttuvat kokonaan. Yhteiskunta nähdään nyt, toisin kuin ennen, yksilöä tukahduttavana voimana.

”Minun elämäni on nyt helpompaa kuin ennen. Mutta pelkään lastenlasteni puolesta, että heidän yltäkyläisyytensä on vaikeampaa kuin minun lapsuuteni aineellisen niukuuden aikana. Entä nuorten tulevaisuus. Onko se turvatumpaa kuin ennen, jolloin työtä riitti kaikille ja menestys riippui omasta yrittämisestä. Nyt hyvä yritys ei riitä, yhteiskunta sanelee ehdot.”

Kirjoittajan näkemys nykyisen elämätavan ja entisen agraarisen elämäntavan välillä on varsin ristiriitainen. Oma ”yltäkyläisyys” tuo mukavuuden tunnetta nykyiseen elämään, mutta ylellisyys tekee samalla nuoremman sukupolven elämän vaikeaksi. Mielenkiintoinen, ja useasti toistuva, näkemys on oman työnteon merkitys menestyksen mittarina. Yksilö nähdään oman onnensa (= elintasonsa) seppänä jälleenrakennuskauden elintason kohoamisprosessissa. Sen tosin kirjoittajat unohtavat, että kaikkien muidenkin elintaso kohosi. Oma uurastus ei siis ole ainutlaatuista. Tämän hyvinvoinnin pärjäämisen eetoksen Matti Kortteinen (1992, 43) on tiivistänyt seuraavasti: elämä on kovaa, ihminen yrittää selvitä, on lopulta selvinnyt ja on ylpeä tästä.

Kun lapsuuden ja nuoruuden puutteenalainen elämä on vuosikymmenten saatossa jäänyt taakse, alkaa asenne myös rahaan muuttua. Ajatuksen voisi tiivistää siten, että kun rahaa ja omaisuutta on, ei sitä enää arvoteta elämän tärkeimmäksi sisällöksi, toisin kuin vuosikymmeniä sitten, jolloin sitä ei ollut. Koska nykyneuret ovat syntyneet aikakaudella, jolloin kansalaisten yleinen varallisuustaso on ollut vähintäänkin kohtalaisen hyvä, he ovat tottuneet ainoastaan tavaroiden paljouteen. Tämä aihe herättää kirjoittajissa moraalisen närkästyksen.

”Jostakin syystä, tämän päivän nuori näyttää olevan

kovempi, kuin mitä oman aikani lapset 1930 luvulla olivat. Ja tähän heidän kovuuteensa, emme varmaankaan heidän vanhempansa yksin ole syyllisiä. Syyllisiä on varmaankin monta. Katsoisin näiksi mm television, videon, tietokoneet ja erilaiset ropotit ym.”

Sinänsä ikääntyneiden ihmisten huolesta ja paheksunnassa nuorempia sukupolvia kohtaan ei ole mitään uutta, onhan teema toistuvuudessaan yksi ihmiskunnan vanhimpia. Oleellista on mielestäni havaita ne sisäiset aiheet, joilla teemaa tuodaan esille. Yksi tällainen aihe on agraarisen köyhyyden ja hyvinvointiyhteiskunnan väliset jännitteet, jotka samalla erottavat eri sukupolvien kokemusmaailmoja. Samalla jännitteiden esiintuomisella tehdään tietoista erottelua itsen ja toisten välille.

”Ihmettelen joskus kun kuulee puhuttavan, että äidit on nytkin tyytymättömiä vaikka kaikilla on ylen määrin. Ja lapsista saa hoito rahaa ja kaikkia apua asumukseen ja muihin – asunnot on hyvät, autot miltei jokaisen talouksessa. Kyllä nyt on hyvä aika Suomessa, kaikkia saa, on jo liikaa, ei tiedä mitä oikein olla tarttis. Se tämä aika on näin kovia kokeneen mielestä jotain ihmeellistä.”

Entisaikojen elämän erilaisuus näkyy kirjoittajien tavassa kommentoida sen vaikeuksia suhteessa nykyajan elämänmenon helppouteen. Vastakkain ovat ylivertainen nykyaika ja alistainen mennyt aika, ns. entisaika. Tämä on asetelma, jonka kirjoittajat tulkitsevat ylhäältä (”yhteiskunta”, ”nuorempi sukupolvi”) annetuksi, mutta jota he kiihkaasti vastustavat. Kysymys on kiistämisen kulttuurista, jossa vastaajien oma kokemusperäinen tunne vastustaa yleistä, ylhäältä annettua kuvaa ”surkeasta” agraarielämästä (ks. Pöytä 1997, 138).

Agraarisen ja nykyisen maailman erot näkyvät tuhansissa pienissä yksityiskohdissa, kuten koulumatkan vaikeudessa, jota nykyihminen ei voisi kirjoittajien mukaan edes kuvitella. Päälysteiden puuttuessa koulutie saattoi mennä kinttupolku pitkin ja polvia myöten upottavien soiden läpi.

” – mitenkähän suu pantaisiin jos nykylapset tälle taipaleelle lähetettäisiin?”

Yhden elämäkerran kirjoittaja sanoo pohtineensa elämäkerran päähenkilön, ts. informantin, kanssa entisaikojen elämää, ja molemmat pitävät sitä ”jotenkin alkuperäisempänä kuin nykyaika”. Tuossa ”alkuperäisessä elämässä” hienointa olivat

mm. vastakirnuttu voi ja vapaasti käyskentelevät lehmät, jotka yhä muistoissa lämmittävät mieltä. Köyhyyttä ja puutetta ei siis mielletä entisaikojen elämän alkuperäisyys-ideaksi, vaikka ne ovat usein määränneet tuon ”alkuperäisemmän” elämänmuodon arkikäytänteet (Stark 2001). Entisaika asettuu puolustuskannalle suhteessa nyky-aikaan. Tämä käy ilmi tavasta, jolla agraarista elämäntapaa joko mielenosoituksellisen avoimesti ihaillaan kuten edellä, tai sitten niin, että kuvataan ensin puutetta, ahtautta ja likaisuutta, mutta todetaan, ettei elämä ollut silti huonoa:

”Kaikki elivät puutteellisissa ahtaissa oloissa, mutta eivät ihmiset nykyään ole sen onnellisempia kuin silloinkaan.”

Menneisyys tietysti häviää nykyisyydelle elintaso-kilpailussa, jossa mitataan varallisuutta ja aineellista hyvinvointia. Samalla tuo ”tappio” kuitenkin kääntyy menneisyyden hyveeksi, koska silloin aikaa vaalia ”henkisiä ulottuvuuksia”. Aineellinen puute on luonut utteruutta ja kekseliäisyyttä, joita on tarvittu köyhän ihmisen elämässä silloin, kun muu tukiverkosto on puuttunut. Omaa sinnikkyyttä ilmaistaan kiertoteitse:

”Silloin ei ollut apurahoja opiskelijoille, ei lainoja liioin, ellei ollut yksityistä lainan antajaa. Minulla ei ollut.”

Kysymys on siis menneen elämäntavan tarkastelemisesta nykyisten elämäntäytänteiden valossa. Kirjoitukset kuvaavat konkreettisesti sotia edeltäneen ajan ja vielä 1950-luvulle paikoittain jatkuneen yhteiskunnan tukirakenteiden puuttumisen. Olipa kyseessä opiskelu tai lasten kasvatusta, joutui yksilö ja/tai perhe ahertamaan entistä tarokkaammin.

”Ei silloin ollut mitään avustuksia ei kouluun eikä muuhun vaan ainoa oli tyä mistä eli, ei ollut lapsilisiä eikä mitään.”

Menneisyyden elämäntäytänteen paremmuus perustuu tiiviisiin perhesuhteisiin, joita vaalittiin kovalla kurilla. Seuraava naiskirjoittaja antaa perinpohjaisen selityksen sille, miksi nykyisin ollaan onnettomia – toisin kuin ennen.

”Silloin ei ollut mitään avustuksia vaikka työtä ei ollut tarjolla. Sitä sen aikuisten vanhempien mielenmalttia

minä nyt itse aikuisena olen ihmetellyt, että koskaan ne ei kironnut eikä huutanut, mistä teille penikat ruuan ja vaatteiden saa, ja se kasvatusta tyyli, se on nykyajalle käsittämätöntä, ei siinä äiti jankuttanut lapsille että jooko jooko menetkö hakemaan puita tai vettä niinkuin nykyään äitien kuulee usein sanovan. Siitä äidin kerran luomasta katseesta jo huomattiin mitä oli tehtävä eikä sitä jämäptiä kokenut pahana. Nyt sitä on miettinyt kun jo itsekin on jo kasvattajana ollut, mistä se vanhempia kohtaan tuntema tottelevaisuus johtui niin voimakkaana, olisiko siinä mahtanut olla se köyhyys osaksi alitajuisesti johdattelussa tottelevaisuuteen. Kaiken puutteen ja köyhyyden keskellä meillä oli turvalliset ja hyvät vanhemmat.”

Köyhyyteen kuuluvaksi mielletään niin voimakkaasti tottelevaisuuden idea, että jos köyhyys poistuu ihmisen elämästä, hänestä tulee kuriton ja omapäinen. Elämäntäytänteen heikkous ilmenee kirjoittajia seuraavissa sukupolvissa, joissa yltykylläisyys on hajottanut kuriin perustuvan järjestyksen ja tehnyt ihmisistä päämäärättömiä. Tässä aikatasossa eivät – kirjoittajia tulkiten – elä muut kuin seuraavat sukupolvet, sillä kirjoittajat sulkevat itsensä ulos nykyhetkestä, jota he tyytyvät vain kyynisesti kommentoimaan.

On ristiriitaista, että lähes kaikki agraariköyhyyttä kokeneet sanovat olevansa tyytyväisiä nykyiseen elämäntilanteensa, eivätkä tekisi asioita kovinkaan eri tavoin, jos voisivat elää elämänsä uudelleen. Nykyisyys aineellisen hyvinvoinnin kannalta on siis etu joillekin, mutta haitta toisille. Tätä paradoksaalista selitysmekanismia voi tulkita siten, että omia pettymyksiä ja saavutuksia verrataan yleensä ”alaspäin”, kauhukuvien omasta itsestä (ks. Kortteinen 1982). Oman elämän kauhukuviksi tulkitaan työttömät, alkoholistit ja muut nykyköyhät. Koska oman elämän onnistumisen mittarin vertailukohta on oman itsen alapuolella, näyttäytyy oma elämä vähintäänkin hyvänä.

SOSIAALIPOLITIIKAN KRITIIKKI

Kuvaukset koetusta agraariköyhyydestä eivät rajoitu vain menneisyyteen. Kirjoittajat kommentoivat tavalla tai toisella kirjoitustilanteen Suomea ja maailmaa sekä 1990-luvun alun taloudellisen laman vaikutuksia suomalaiseen yhteiskuntaan. Oma menneisyydessä koettu köyhyys vertautuu nykyisyydessä ilmenevään köyhyyteen, joka usein näyttäytyy työttömien tai juoppojen (tai juoppojen työttömien) hahmoissa. Harvalta kir-

joittajalta tai informantilta heruu myötätuntoa näille nykyajan köyhille.

”On kaiken mailman sosiaali avut. Enkä minä sitä sano etteikö ole hyvä että on, mutta silti pitää jokainen ensisijaisesti panna vastuuseen omasta olostaan. Eikä heti heittänyt toisten niskoille. Ja sitten semmoinen juttu, että ne avun saajat muistaisivat olla kiitollisia sille sukupolvelle joka on heille nämä edut taistellut! Ei niitä taivaasta tiputeltu.”

Toinen kirjoittaja valittaa, miten nykytyöttömiä pidetään kuin kukkaa kämmenellä ja heille maksetaan palkkaa siitä, etteivät he tee mitään. Työttömistä kasvaa ennen pitkää pehmeitä, laiskoja vetelyksiä, joista ei jonkin ajan kuluttua ole enää työntekoon. Koettu köyhyys ei siis automaattisesti tuota empatiaa muita köyhiä kohtaan. Seuraava kirjoittaja, joka on itse kulkenut aikoinaan kerjuulla, on kirjoitushetkellä kuntansa sosiaalilautakunnan jäsenenä ja sanoo jyrkästi eväävänsä marjastusaikana kaikkien nuorten vaate- ja teko-
hammas(!)avustushakemukset.

” – sanoin, että marjametsästä saa rahaa kun kehtaa vähän kumarrella.”

Menneisyyteen ei koskaan palata mieli viatto-
mana, vaan sitä arvioidaan ja arvotetaan koko ajan nykyhetkestä käsin. Agraariköyhyyden konstruktiot luodaan tässä ja nyt. Kysymys on agraariköyhyyttä muistelevien tietoisuudesta kirjoittamishetkellä, jossa menneisyyttä muokataan nykyisyyden tarpeita silmällä pitäen. Tällaisessa prosessissa uudet ilmaisut syntyvät vanhojen ilmaisujen vaikutusten alaisina, joskaan niiden keskinäiset suhteet eivät ole yksisuuntaisia (Knuuttila 1994, 60). Siinä, missä nykyajan vanhus muistaa lapsuutensa ja nuoruutensa agraariköyhyyden, 1960-luvun jälkeen syntyneellä on vaikeuksia tehdä vertailuja kaikkialle ulottuvan kansallisen hyvinvoinnin ja todellisen puutteen välillä.

LOPUKSI

Omaelämäkertojen valossa agraariköyhyys on luonut kokijoilleen eetoksen, jonka voisi tiivistää kärsimykseen, kamppailuun ja jalostumiseen. Agraariköyhyys oli kurjuutta ja loi kärsimystä, jota vastaan oli kamppailtava ilman tukiaisia, ja lopulta köyhyys opetti elämään tavalla, jota tahdotaan vaalia kirjoitushetkellä. Kirjoittajat siis sa-

novat, osa jopa täysin suoraan, että heidän nykyinen elämäntapansa on suoraa ja ”luonnollista” jatkumoa menneisyydessä koetulle agraariköyhyydelle. Vaikka nykyiselle elintasolle annetut kuvaukset vaihtelevat kirjoituksesta toiseen, ts. olipa kirjoittaja nykyään varaton tai varakas, hän mieltää sen agraariköyhyydestä johtuvaksi. Tämä arkitason selitysmekanismi on sukua varhaisemman tutkimuksen tavalle selittää kaikki talonpoikaskulttuurilla. Siinä sekä uuden keskiluokan sinnikästä eteenpäin pyrkimistä että kadulla asuvan puliukon alistuneisuutta on selitetty maalaisuudella ja talonpoikaisuudella (ks. Roos 1988, 16; Peltonen 1992, 130). Omien kokemusten tulkinta voi jossain määrin olla stereotyyppistä. Myös köyhyyttä voi tulkita kaikesta subjektiivisuudesta huolimatta varsin kaavamaisesti.

Määrävätkö (mielen) rakenteet toimintaa vai rakennetaanko (mielen) rakenteita toiminnan kautta? Aineistoni kirjoittajat itse mieltävät ajattelun olevan voimakkaassa suhteessa toimintaan. Ilman köyhyyden kokemusta he eivät olisi sitä, mitä he kirjoitushetkellä ovat. Moni antaa jopa käytännön esimerkkejä siitä, miten toiminta menneisyydessä loi ja vahvisti yhä jäljellä olevaa tapaa ajatella asioista (esim. säästäväisyys tai ainakin usko omaan säästäväisyyteen). Tai toisin päin: kun ajattelee asioista tietyllä tavalla, alkaa ”luonnostaan” toimia tietynlaisesti (ei heitetä pilaantunutta ruokaa pois, koska se on tuhlausta).

Kulttuurisen tiedon ongelmana ovat sen läpinäkyvyys ja se, ettei sitä käytännössä pysty tyhjentävästi selittämään. Tämän vuoksi on tyydyttävä yksittäisiin tiedonsiruihin, jotka toistuessaan ja laajentuessaan voivat syventää käsitystämme agraariköyhyyttä koskevasta merkityksenantorakenteesta. Tärkeintä agraariköyhyyteen liittyvässä kulttuurisessa tiedossa olisi mielestäni havaita se, että oli pa kyseessä mies tai nainen, vuonna 1901 tai 1938 syntynyt, lounaissuomalainen tai kainuulainen, asetetaan agraariköyhyys ja nykyinen hyvinvointi vastakkain. Agraariköyhyys on omaelämäkertoissa niitä harvoja teemoja, joita tietoisesti työestetään tästä hetkestä käsin.⁹ Itsenäistyminen kotoa, lasten saanti ja kouluttau-

⁹Yhteensä näissä 22 omaelämäkerrassa oli yli tuhat sivua, agraariköyhyyttä ilmaistiin myös muulla tavoin kuin nykyhetken peilikuvana tai selittäjänä. Agraariköyhyyden merkityksistä ja rakenteista lisää pro gradukseni (Stark 2001).

tuminen näyttäytyvät menneisyydessä jo päättyneiksi tapahtumiksi. Näin ei ole köyhyyden laita, vaan se kulkee mukana läpi elämän, ja sen avulla hahmotetaan yhteiskunnan rakenteita ja rakenteiden toimivuutta.

Käsitykset hyvinvointivaltion luonteesta, tarpeellisuudesta ja tulevaisuudesta vaihtelevat eri ikäluokkien välillä. 1960-luvulla ja tätä myöhemmin syntyneille hyvinvointivaltio on valmi-

in annettu, kun taas heidän isovanhempansa ovat todistaneet sota- ja pula-ajat. Näiden kahden väliin jäävät suuret ikäluokat, jotka syntyivät melko köyhään kotiin, luokkajaon leimaamaan maalais-Suomeen ja kaupungistuivat suuren muuton virrassa 1960- ja 1970-luvulla (Haapala 1993, 6). Hyvinvoinnin kokemushistoria ei ole yhtenäinen, ja eriävillä kokemuksilla luodaan tietoisesti jännitteitä eri sukupolvien välille.

KIRJALLISUUS

Alestalo, Matti & Uusitalo, Hannu: Finland. Growth to Limits. The Western European Welfare States Since World War II. European University Institute. Series C. Berlin–New York: Walter de Gruyter, 1986

Anderson, John R.: Cognitive psychology and its implications. Fifth edition. New York: Worth Publishers and W. H. Freeman, 2000

Apo, Satu: Naisen väki. Tutkimuksia suomalaisten ajattelusta ja kulttuurista. Helsinki: Hanki ja Jää, 1995

Goffman, Erving: Stigma. Notes on the management of spoiled identity. New York: Englewood Cliffs, 1963

Haapala, Pertti: Suomalaisen hyvinvointivaltion rakenne. Teoksessa: Haapala, Pertti (toim.): Hyvinvointivaltio ja historian oikut. Väki voimakas 6. Tampere: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 1993

Haatanen, Pekka: Köyhyys Suomen maaseudulla. Teoksessa: Jaakkola, Risto & Karisto, Antti & Roos, J. P. (toim.): Sosiaalipoliittika, historiallinen kehitys ja yhteiskunnan muutos. Juhlakirja Heikki Wariksen täyttässä 80 vuotta 25.10.1981. Helsinki: Sosiaalipoliittinen yhdistys, 1981

Heikkilä, Matti: Köyhyys ja huono-osaisuus hyvinvointivaltiossa. Tutkimus köyhyydestä ja hyvinvoinnin puutteiden kasautumisesta Suomessa. Sosiaalihuollituksen julkaisuja 8/1990. Helsinki: Tilastokeskus, 1990

Heinonen, Visa: Niukkuuden ja kulutuksen mentaliteetit modernisoituvassa Suomessa. Teoksessa: Näre, Sari (toim.): Tunteiden sosiologia II: Historiaa ja sääntelyä. Tietolipas 157. Helsinki: SKS, 1999

Holmila, Marja: Kylä kaupungistuvassa yhteiskunnassa. Yhteisöelämän muutos ja jatkuvuus. Helsinki: SKS, 2001

Häkkinen, Antti & Ikonen, Vappu & Pitkänen, Kari & Soikkanen, Hannu (toim.): Kun halla nälän tuskan toi. Miten suomalaiset kokivat 1860-luvun nälkävuodet. Porvoo: WSOY, 1991

Kamppinen, Matti & Jokinen, Mikko & Saarimaa, Riikka: Kognitio ja kulttuuri. Teoksessa: Saariluoma, Pertti & Kamppinen, Matti & Hautamäki, Antti (toim.): Moderni kognitiotiede. Helsinki: Gaudeamus, 2001

Knuuttila, Seppo: Tyhjän kansan teoria. Näkökulmia menneestä tulevaan. Helsinki: SKS, 1994

Korkiakangas, Pirjo: Muisti, muistelu, perinne.

Teoksessa: Lönnqvist, Bo & Kiuru, Elina & Uusitalo, Eeva (toim.): Kulttuurin muuttuvat kasvat. Johdatus ta etnologiatieteisiin. Helsinki: SKS, 1999

Kortteinen, Matti: Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Helsinki: Otava, 1982

Kortteinen, Matti: Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Helsinki: Hanki ja Jää, 1992

Linna, Väinö: Täällä Pohjantähden alla I–III. WSOY 1959, 1960 ja 1962

Parikka, Raimo: Pitkä varjo. Huono-osaisuus historiallisena jatkuvuutena. Teoksessa: Heikkilä, Matti & Vähätalo, Kari (toim.): Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos. Tampere: Gaudeamus, 1994

Peltonen, Matti: Matala katse. Kirjoituksia mentaliteettien historiasta. Helsinki: Hanki ja Jää, 1992

Pöysä, Jyrki: Jätkän synty. Tutkimus sosiaalisen kategorian muotoutumisesta suomalaisessa kulttuurissa ja itäsuomalaisessa metsätyömiessperinteessä. Helsinki: SKS, 1997

Rahikainen, Marjatta: Pelistä pois. Reunamerkin-töjä sosiaalipoliittikkaan. Lahden tutkimus- ja koulutuskeskuksen oppimateriaaleja. Helsinki: Helsingin yliopisto, 1991

Raunio, Kyösti: Sosiaalipoliittikan lähtökohdat. Tampere: Gaudeamus, 1998

Ritakallio, Veli-Matti: Köyhyyden muuttunut kuva Suomessa 1966–90. Teoksessa: Heikkilä, Matti & Vähätalo, Kari (toim.): Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos. Tampere: Gaudeamus, 1994

Roos, J. P.: Elämäntavasta elämäkertaan. – Elämäntapaa etsimässä 2. Jyväskylä: Tutkijaliitto, 1988

Ruonavaara, Hannu: Teoria ja historia – keskustelua historiallisen sosiologian dilemmasta. Sosiologia 32 (1995): 4, 253–262

Saariluoma, Pertti: Moderni kognitiotiede. Teoksessa: Saariluoma, Pertti & Kamppinen, Matti & Hautamäki, Antti (toim.): Moderni kognitiotiede. Helsinki: Gaudeamus, 2001

Stark, Eija: Taakse jäänyttä, mukana kulkevaa. Agraririköyhyyden kulttuuriset mallit omaelämäkertojen valossa. Folkloristiikan pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 2001

Townsend, Peter: Poverty in the United Kingdom. A survey of household resources and standards of living. Harmondsworth: Penguin Books Ltd., 1979

Urponen, Kyösti: Huoltoyhteiskunnasta hyvinvoin-

tivaltio. Teoksessa: Jaakkola, Jouko & Pulma, Panu & Satka, Mirja & Urponen, Kyösti: Armeliaisuus, yhteisöapu. Sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 1994

Uusitalo, Hannu: Köyhyys hyvinvointivaltion koe-

tinkivenä. Hyvinvointivaltio ja köyhyys Suomessa 1966–85. Teoksessa: Pitkäsillan pohjoispuolelta – periaatteista eri aatteisiin. 20-vuotisjuhlakirja. Helsinki: Sosiaalihalitus, 1988.

ENGLISH SUMMARY

Eija Stark: Memories of agrarian poverty in the present (Agraariköyhyyden muistot nykyhetkessä)

The agrarian way of life continued longer in Finland than in most other western societies. In the 1940s, most people in Finland still earned their living primarily from agriculture and forestry – even though that was quite a meagre living. Although the general standard of living rose slowly from 1900 onwards, there was still much absolute poverty, especially in northern and eastern parts of the country. How do people describe their experiences of poverty decades later? How is the past experience of poverty constructed in the present and in the welfare state context? What connotations do people attach to welfare in Finland? These questions are key to revealing the schematic structure that people use to communicate about poverty. The article seeks to uncover the mental representations that Finnish people use as they reconstruct their experiences of agrarian poverty in relation to the present.

Observations about the poor are as old as history. Academic researchers have defined poverty in three different ways: in terms of absolute poverty, relative poverty and social deprivation. Scholars agree on the problems involved in categorising poverty. This article is based on 22 autobiographies of "ordinary" Finns, men and women representing all the geographical provinces of Finland. I chose these 22 texts according to the authors' poverty description, i.e. the concept of poverty is primarily defined by the authors rather than scholars.

The agrarian way of life continues in the minds of those people who experienced poverty before the 1950s. Present-day mass consumption remains alien to the informants: they do not see themselves as consumers – even though, precisely speaking, they are. In the informants' minds, "consuming" means hysterical

shopping and buying unnecessary things. Younger generations are this kind of consumer, not the people who have experienced agrarian poverty. Younger people have not had to live a life that prohibits them from consuming "too much". This is the explicit picture that the informants have in mind. Upon closer examination of the informants' consumption habits, we observe that they consume, i.e. they buy similar products and have a similar lifestyle to their descendants: they travel abroad once a year, use butter on their bread, eat rich foods, etc.

During the past 100 years, amongst states with first world levels of development, countries like Finland, Sweden and Japan have shown the strongest growth of per capita GDP. The people in Finland who have witnessed this change have done so very keenly. One reason that explains people's paradoxical attitude to consumption is their experience of different lifestyles and societies. The journey from a "non consumerist" agrarian way of life to the modern welfare state and consumer society has been a long one. People use old mental patterns to evaluate the present society and its structures. The experience of poverty has left them with the feeling that one must be close to one's money. Money is something that has to be earned and saved in a bank rather than spent. Some biographers say that this attitude is based on the poverty they once endured.

The article shows how important it is to listen to and read the voice of the poor. The past is seen from the angle of the present and the constructions of agrarian poverty are made here and now. Those who have experienced the birth and growth of the Finnish welfare state can make comparisons between "the old days" and the present. This dichotomy creates a generation gap that is often explicitly kept alive.

KEY WORDS:

Agrarian poverty, autobiographies, cultural models, lifestyles, Finland